

Fecr Yayınları: 585

CAHİLİYE DÖNEMİNDE
EKONOMİK HAYAT

Adem APAK

Editör
Mehmet AZİMLİ

© FCR Yayın Reklam Bilgisayar San. ve Tic. Ltd. Şti.
(Sertifika No: 13178)

Kapak
FCR (Coşkun IŞIKGÜL)

Mizanpaj
FCR (Dilek ÖZCAN)

Baskı ve Cilt
NY MATBAACILIK YAYINCILIK
KAÇITÇILIK TİC. VE SAN. LTD. ŞTİ.
Ostim OSB Mh. 1250 Cd. No: 24 Yenimahalle/ANKARA
Tel: (0533) 591 86 17 (Sertifika no: 50732)

1. Baskı: Ekim 2022

ISBN: 978-625-8304-32-9

FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SANAYİ ve TİC. LTD. ŞTİ.

Hacı Bayram Mh. Boyacılar Sk. No:14/1
Ulus-Altındağ/ANKARA • Tel: (0 312) 310 08 60
web: www.fcr.com.tr • e-mail: fcr@fcr.com.tr

Adem APAK

Cahiliye
Döneminde

Ekonomik Hayat

Ankara 2022

ADEM APAK

1970 yılında Bursa'da doğdu. 1988'de Bursa İmam-Hatip Lisesi'nden, 1992'de Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden mezun oldu. Bir yıl sonra İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı'na araştırma görevlisi olarak atandı. 1995 yılında "Hz. Osman Dönemi Emevî İdarecileri" isimli tez ile yüksek lisansını tamamladı. 1999 yılında "Amr b. el-Âs (Hayatı-Şahsiyeti-Devlet Adamlığı)" konulu araştırmasıyla doktor oldu. 2001-2002 ve 2004-2005 öğretim yıllarında Türkmenistan Mahdumkulu Devlet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde öğretim üyeliği görevinde bulundu. Mayıs 2005'te doçent unvanı aldı. 2007-2008 eğitim-öğretim döneminde Şam'da alanıyla ilgili araştırmalar yaptı. 2011 yılında profesör oldu. Halen Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde öğretim üyeliği görevini sürdürmektedir.

EDİTÖRDEN

Anadolu İlahiyat Akademisi, Kur'an'ın, indiği dönemdeki sürecini iyi anlamak ve buna bağlı olarak da hangi ayet pasajlarıyla indiğinin tespit edilmesini sağlayabilmek amacıyla bir grup bilim insanıyla yaklaşık üç yıldır çalışmaktadır.

Bu amaçla sayısı on beşe varan çalıştay, panel ve davetli konuşmacılarla bu konu olgunlaştırılmaya çalışıldı. Nihayet bu çalışmaların ardından kurulan ve tefsir, hadis, İslam tarihi ve Arapça uzmanlarından oluşan heyetle daha spesifik oturumlar da yapıldı.

Oldukça özveri ve uzun bir çalışma süresi gerektiren bu çalışma ve girişimin amacı, yukarıda bahsettiğimiz gibi, elimizde sahabe tarafından sureler hâlinde cemedilmiş Mushaf tertibi ve nüzul sırasına göre anlaşılma çabalarının sıkıntılarını konuşarak pasaj pasaj/necm necm Kur'an nasıl anlaşılabilir konusuna yoğunlaşmaktı. Yani sahabenin tertip ettiği Mushaf'taki iniş sırasına uymayan ayet bölümlerini ayrı ayrı çıkarıp kronolojiye uygun sıralarsak acaba Kur'an'ın anlaşılmasına bir nebze daha katkımız olabilir mi sorusu esas konumuzdu. Bunu yapmak da hedef olarak belirlendi.

Ancak heyet olarak hedeflemiş olduğumuz bu çalışmaya temel olmak üzere öncelikle Kur'an'ın nazil olduğu Arabistan toplumunun Son risalet durumunun masaya yatırılması, yani Kur'an'ın nazil olduğu zeminin öncelikle anlatılması gerekiyordu.

Bu sebeple heyetimiz içindeki İslam tarihi uzmanı arkadaşlarımız görevlendirildi. Ayrıca konuyla ilgili iki hocamız da bu işe dâhil edildi. Bu bağlamda Kur'an'ın nüzulü öncesi cahiliye dönemini altı kitapta anlatmak üzere bu seri hazırlanırken Adnan Demircan'ın desteği ve Ahmet Keleş'in katkılarını unutamayız.

“**Cahiliye Döneminde**” üst başlığı altında serinin eserleri ve müellifleri şunlardır:

1. **Arabistan**-Mahmut Kelpetin
2. **Gündelik Hayat**-M. Hanefi Palabıyık
3. **Kültür Hayatı**-M. Hanefi Palabıyık- M. Fatih Duman
4. **Sosyal Hayat**-M. Fatih Duman- Korkut Dindi
5. **Ekonomik Hayat**-Adem Apak
6. **Dinî Hayat**-Mehmet Azimli

Anadolu İlahiyat Akademisi tarafından yürütülen bu proje tamamlandığında yaklaşık 5-6 ciltlik kapsamlı bir eser ortaya çıkacaktır. Söz konusu eserin tamamlanması zaman alacağı için birinci cildi oluşturan Cahiliye Döneminin yukarıda isimlerini zikrettiğimiz altı küçük kitap olarak okuyucuya ulaştırılması uygun görülmüştür.

Projenin tanıtılmasına katkı sağlayacak olan elinizdeki eserlerin basımını üstlenen Fecr Yayınevi'ne müteşekkirimiz.

Hayırlara vesile olması adına....

Editör
Mehmet AZİMLİ

ÖN SÖZ

Hz. Muhammed (s.), Arap Yarımadası'nın en hareketli merkezi olan Mekke'de risâlet görevini üstlendi. Genelde Mekke'nin, özelde ise Arabistan'ın Hz. Peygamber (s.) öncesi tarihi, siyer ve İslam tarihi kaynaklarında câhiliye dönemi olarak adlandırılmış, büyük oranda da câhiliye kavramından ilham alınarak mezkûr dönem, olumsuz bir bakış açısıyla, bilinmemesi hatta unutturulması gereken bir tarihî süreç olarak takdim edilmiştir. Siyer çalışmaları konusunda gerek sayı gerek muhteva açısından pek çok çalışma yapılmış olmasına rağmen, İslam öncesi döneme dair çalışmaların son derece sınırlı kalmış olması da bu tespiti desteklemektedir. Câhiliye dönemine veya başka bir ifadeyle İslam öncesi Arabistan tarihine yönelik ortaya konan bu bakış açısı, tabiatıyla siyerin arka planının, esas itibariyle de Hz. Peygamber'in (s.) risâlet görevine muhatap olduğu vasatın doğru anlaşılmasına hatta eksik belki de yanlış anlaşılmasına sebebiyet vermiş, bu yanlış anlayış kaçınılmaz olarak siyerin ve Kur'ân'ın anlaşılmasını da olumsuz yönde etkilemiştir. Zira gerek Hz. Peygamber'in (s.)

davetinin sahih bir şekilde anlaşılması, gerekse asıl hedef olan vahyin sağlıklı bir şekilde okunup yorumlanabilmesi, ancak siyer konularının da esasını teşkil eden vahyin muhataplarının doğru bir şekilde tanınmasıyla mümkün olacaktır.

İslam öncesi Arap tarihi kavramı, en geniş anlamıyla İslam'dan önce Arapların inanç, zihniyet ve kültür dünyasını, Hz. Peygamber'in (s.) içinde doğduğu ve yetiştiği, risâlet görevini yerine getirirken muhatap aldığı ortamı ifade eder. Binaenaleyh Allah Resulü'nün (s.), hem tebliğ faaliyetlerini hem de zamanla toplumsal hayatta meydana getirdiği değişim ve dönüşümü tespit edebilmek, ancak onun yaşadığı dönem hakkında sağlıklı ve kuşatıcı bir bilgiye sahip olmakla mümkün olur. Bu süreçte değişim, sadece din/inanç çerçevesinde gerçekleşmemiş, siyasî, ictimaî, hukukî ve edebî alanda pek çok değişim ve dönüşüme şahit olunmuştur. İnsanın hayatını doğrudan etkileyen âmillerden birisi olan iktisadın da bu değişimin dışında kalması mümkün değildir. Bu çalışma, İslam öncesi Arabistan toplumlarındaki ekonomik hayat ve bu ekonomik hayatın temel unsurları olan üretim faaliyetlerinden başlayıp ürünlerin tüketicilere ulaştırılmasındaki son adım olan ticari faaliyete kadar uygulama ve davranışları, bunun yanı sıra İslam'ın bu uygulamalar üzerinde ne tür bir tasarrufta bulunduğu ve sonuçta mezkûr alan üzerinde ne tür bir değişim ve dönüşümün meydana getirildiğinin tespitini hedeflemektedir. Unutmamak gerekir ki İslam öncesi ticarî faaliyetler ve alışveriş şekilleri ortaya konulmadan, İslâm'ın vazettiği ticaret hukuku ve ahlâkının anlaşılması mümkün değildir. Diğer taraftan cahiliyede neredeyse yaygın bir kumar türü halinde uygulanan ticareti, İslam'ın sosyal yardımlaşma ve dayanışma, aynı zamanda adalet ve ahlâk faaliyeti haline getirdiği gerçeği, İslam öncesi ticarî hayat bilinmeden anlamaz.

İslam öncesi Araplarda ekonomik hayatı ele alan bu çalışma, giriş ve iki bölümden meydana gelmektedir. Giriş

kısımında, Arabistan ekonomisinin arka planını teşkil eden coğrafya, iklim, bitki örtüsü, toprak yapısı ve su potansiyeli gibi hususların ehemmiyeti üzerinde durulmuş, bu bahiste mezkûr unsurların ekonomiye doğrudan etkisi ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın ilk bölümü, ekonominin esasını teşkil eden üretim faaliyetlerine ayrılmış olup sırasıyla, ziraat, hayvancılık, madencilik ve hizmet sektörünün ekonomik hayata etki ve katkıları ele alınmıştır. Bu bahiste Arabistan ekonomisinde, özellikle hayvancılık ve tarım faaliyetleriyle birlikte madencilik ve el zanaatları şeklinde işlev gören hizmet sektörlerinin de etkin olduğu görülecektir.

Araştırmanın ikinci bölümü ise neredeyse bütün Arapların doğrudan veya dolaylı mesleği olarak değerlendirilebilecek olan ticaret hayatını inceleme konusu edinmiştir. Araplardaki ticaret kültürünün oluşum ve gelişimiyle başlayan bu kısımda, sırasıyla, ticaret kervanları, ticaret yolları ve ticaret mekânlarının Arap ekonomisindeki yeri ve ehemmiyeti ortaya konulmuş, ticarî emtia çeşitliliği ve ticaret ortaklığının mahiyeti üzerinde durulmuştur.

Araştırmanın bu bölümünde en teferruatlı olarak ele alınan kısım ise ticari faaliyetler başlığı altında sunulmuş, burada, alışveriş çeşitleri ve uygulamaları ile ölçü ve tartı birimleri, para kullanımı, İslam öncesi ekonomik hayata hâkim olan faiz uygulamaları incelenmiş, nihayetinde de vergi çeşitleri ve uygulamalarıyla çalışma tamamlanmıştır. Araştırmanın bu kısmında, özellikle ticari faaliyetlerin İslam öncesi haliyle tespitinin yanı sıra İslam'ın bu uygulamalara dair ibkâ, iptal ve islah nevinden tasarrufları da ortaya konulmuştur.

İslam Öncesi Araplarda Ekonomik Hayat başlıklı bu çalışma, esas olarak Anadolu İlahiyat Akademisi'nin yaklaşık üç yıl süren çalıştaylarının neticelerinden birisi olarak ortaya çıkmıştır. Bu vesileyle gerçekleştirdikleri ilmi toplantılarda

konunun gündeme gelmesine ve olgunlaşmasına katkısı olan saygıdeğer Tuncer Namlı ve Hüseyin Nazlıaydın beyefendilerin şahsında Anadolu İlahiyat Akademisi'ne ve eserin basımını gerçekleştiren Fecr Yayınları'na, ayrıca bu faaliyetlerde birlikte çalıştığım ve kendilerinden istifade ettiğim Prof. Dr. Adnan Demircan, Prof. Dr. Hanefi Palabıyık, Prof. Dr. Mehmet Azimli, Prof. Dr. Ahmet Keleş ve Doç. Dr. Mahmut Kelpetin hocalarıma en kalbi şükranlarımı sunarım.

Çalışmanın, Kur'ân'ın ve Sünnet'in anlaşılmasını katkısı olması temennisiyle...

Gayret bizden, muvaffakiyet Allah'tandır.

Adem APAK

İÇİNDEKİLER

EDİTÖRDEN	5
ÖN SÖZ.....	7

GİRİŞ

İSLAM ÖNCESİ ARABİSTAN EKONOMİSİNİN ARKA PLANI ..	13
---	----

BİRİNCİ BÖLÜM

ÜRETİM FAALİYETLERİ.....	19
A) Ziraat.....	19
1. Ziraî Faaliyetler	20
a) Arazi (Toprak).....	24
b) Su Kullanımı.....	29
2. Ziraî Üretim Çeşitliliği	36
a) Tahıl ve Baklagiller	38
b) Sebze.....	41
c) Meyve	42
3. Ziraî Muameleler	48
B) Hayvancılık.....	50
1. Kara Hayvanları	53
2. Deniz Canlıları.....	62
C) Madencilik.....	65
D) Mal Ve Hizmet Üretimi	68
1. Ağaç İşçiliği.....	70
2. Dokumacılık/Örmecilik.....	72
3. Demircilik.....	75

4. Kuyumculuk	76
5. Dericilik	79
6. Şarap Üretimi	81
7. Gıda Üreticiliği.....	82

İKİNCİ BÖLÜM

TİCARET	85
A) Araplarda Ticaret Kültürü.....	85
B) Kervan (Kafile) Düzeni.....	93
C) Ticaret Yolları.....	99
1. Kara Ticareti	100
2. Deniz Ticareti.....	108
D) Ticaret Mekanları: Panayırlar	113
E) Ticari Emtia	122
F) Ticari Ortaklık.....	126
G) Sermaye (Mal).....	130
H) Ticari Faaliyetler.....	133
1. Alışveriş Çeşitleri ve Uygulamaları	133
2. Ölçü ve Tartı Birimleri	147
3. Para Kullanımı.....	152
4. Faiz (Ribâ).....	156
I) Vergiler	163
 SONUÇ.....	 169
 KAYNAKÇA	 172